

Nataša Golob

Ars saturae: misli o satiri in njenih obrazih. Uvodnik v tematski sklop „o satiri“

Ko je Lukijan (o. 120–192) napisal dialoško delo »Filozofi na dražbi«, je nedvomno vedel, kaj se bo dogajalo v zgodnjem 21. stoletju. Že takrat je predvidel kopico brezhibnih intelektualnih in političnih avtoritet, ki so se, vsaj nekateri, kar rodili s pravico, biti bog in se po božje obnašati, ker mi, pač statisti, ki spremljamo njihovo početje, tako ali tako lahko samo strmimo. Tako kot so v Lukijanovih dneh ocenjevali aplikativno vrednost filozofov in jih v skladu z njo plačali in nahranili, se dogaja novodobnim humanistom, da smo postavljeni na dražbe z razpisi, kjer smo glede na točke in impaktfaktorje ocenjeni in noben naš odgovor, da (o)cena ni pravična, ne velja, saj se lahko pritožimo samo na postopek (dražbe), kjer je odgovor vnaprej znan. Vsebina in pomen dela, v tem primeru intelektualnega dosežka, sta irelevantni kategoriji, to spoznanje je Lukijan grenko zabelil.

Lukijan, naš brat. Satiri se leta ne poznajo in čeprav je njena bistvena lastnost refleks posameznika na doživeto dogajanje, s katerim se ne sprijazni in zato nastavi ukrivljeno zrcalo,¹ se vedno znova zalotimo pri misli, da je vsebina pravkar prebrane-videne-slišane satire zato tako dobro znana, ker se je pač nedavno zgodila in jo poznamo v novi različici: njeno bistvo je človekovo početje in na odru satire se zamenjajo le igralci. Satira je imanentna svobodnemu človeku, prisotna je v vseh časih in pri vseh kulturah, v pisni, glasbeni, likovni, politični, znanstveni obliki, je hotena in naključna, ustvarjena v retrospektivnem postopku, je zrcalo avtorja, časa, okoliščin.²

Naše branje starih satir je drugačno od branja oz. dojemanja v času njihovega nastanka. Zamenjale so se realne okoliščine, beremo jih s poznavanjem zgodovine, ki je sledila letom njihovega nastanka, s poznavanjem vpliva in percepcijskih dimenzij občinstev pred nami. Beremo jih z našimi nabranimi osebnimi in skupinskimi spomini, z izkušnjami in kritičnimi mislimi. Hkrati pa smo soočeni z nepopolnim poznavanjem pogojev življenja v času nastanka te satire in to je izgubljeni del sporočila. Radi pozabimo, da smo do starejše satire pogosto v položaju nevesčega bralca, nepoučenega gledalca, zato se – kot se sicer pogosto dogaja – zatečemo k nad-interpretacijam.

1 Sintagmo »ukrivljeno zrcalo« sem namenoma uporabila, gre za spomin na knjigo Pečjak, V., *Živali v ukrivljenem zrcalu*, Ljubljana 1957. Basenskim zgodbam nikakor ne manjka prišpičenih modrosti.

2 *Satirik in njegov vladar* (Brane Senegačnik in Žarko Petan v pogovoru z Davidom Movrinom, Klub Drama, 29. februarja 2000), *Keria. Studia latina et graeca* III / 1, 2001, str. 136–144.

Značaj satire se pleče s humorjem, grotesko, ironijo, sarkazmom, burlesko, parodijo v večplastno stvaritev, satira je kot satireskna začimba prisotna tam, kjer je ne bi pričakovali in se lahko izkaže kot subverziven privid, namig, kot stereotip,³ pri čemer si zna vsaka od teh form oblikovati svoje življenje. Več avtorjev je mnenja, da je največjo žetev imela politična satira, ki se pase po polju, na katerem je prišlo do zdrsa, padca ali butalskega slučaja, kjer so se »sveti družbeni zakoni« znašli na svojem koncu.⁴ A to je le en vidik med mnogimi. Kakršna koli, raskava ali zavita v svilen papir, satira si praviloma želi popravljati moralno zgrešenost, zato – kot pravi Žarko Petan – ne računa na tiste, ki jih biča, ampak na mlade, da jim pokaže, kakšni ne bi smeli biti čez deset let.⁵

Evropski in slovenski okvir – izkušnje niso tako vsaksebi, da ne bi prepoznali večnih in vesoljnih zakonov človekovega dejanja in nehanja. Vendar: ali se še kdaj spomnimo na *Pudelbal* Feliksa Antona Deva (1732–1786), kjer je prek pustnega, maškeradnega plesa na pahljačo vseh mogočih tipov prižbeljal ljubljansko »purgarijo« v literarni ringaraja, tako da je začetno lahkotno šopirjenje izzvenelo v nelahkotni antitezi o sprenevedanju, večnem laganju in podobnih značajskih odličnostih. Obolos baročnemu času je jezikovno bogastvo, kopičenje satirično-parodičnih oznak, ki jih je Dev nalepil paradirajočim osebkom na odru, iz katerih dehti moralna sprijenost. To je satira o malih dušah.⁶ In še brezkončni izvir, namreč briljantno pletenje Ivana Cankarja in mnogoobraznih satiričnih motivov, v dobršni meri izvirajočih iz politične odvisnosti in narodno-zavedne neurejenosti, tako da je v resnici »kostanj posebne sorte«, ki so se mu v različnih tonalitetah pridružila najboljša peresa prve polovice 20. stoletja. Cankarjevo satiropisje je veljalo »zlasti farizeju, hlapcu, dogmatiku, renegatu,« pravi Franc Zadavec, »maske snema z vsakršnih duhovnih in moralnih spak nekdanjih in sedanjih časov.«⁷ Satirik je po definiciji svojega početja brezkompromisni opazovalec človekovih dejanj.

Izhodišče za tematske prispevke v tej številki *Ars et humanitas* je dalo polju satire, satiričnega, satirikov itd. odprte poti. Kakršno koli je že naše vsakdanje delo, vsi smo se s temi temami srečavali v raznih konceptualnih in oblikovnih izrazih in pri razrešitvi

3 Globočnik, D., »Gospoška škrijcasta suknja in slovenstvo«: Izbor stereotipnih upodobitev v slovenski karikaturni, v: *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj, Ljubljana 25. 6.–13. 7. 2007*, 43. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* (ur. I. Novak Popov), Ljubljana 2007, str. 151–161.

4 Torkar, I., *Vojna, zapor, humor, satira*, v: *Satira multi. Satira, humor – multimedialno. Zbornik Celje 95* (ur. D. Medved), Celje 1995, str. 71.

5 Gl. *Satirik in njegov vladar*, str. 141.

6 Paternu, B., Dve fazi baroka v slovenski poeziji, *Jezik in slovstvo* 43, 97/98, št. 5, str. 187–194. Dev, A. F., *Pudelball. En posnetk iz Gottfrid Benjamina Hanketa (Pisanice II, 1780)*, v: Legiša, L.: *Pisanice 1779–1782. Die Gedichtsammlungen Pisanice 1779–1782*, Ljubljana 1977, str. 146–152.

7 Zadavec, F., *Satira in groteska v slovenski literaturi. Študije o slovenski književnosti*, Murska Sobota 2010, str. 7.

vprašanja največkrat ni zadoščal pogled samo ene stroke. To povezovanje disciplin je temeljna lastnost te revije, ki goji načelo medkulturnih in interdisciplinarnih perspektiv, zato so bili prispevki dolžni spoštovati le nosilno besedo »satira«.

slika 1: Burkeži so v svojih nastopih zasoljeno predstavljali zgođe in nezgođe svojega časa, tako da se je tudi z improviziranih odrov slišala satira, smeh, posmeh, ironija in kar je podobnih špranj za kritično misel. – Slovenske Konjice, župnišče; detajl s poslikanega lesenega stropa, 1670.
vir: foto N. Golob